

Т.І Жыркевіч (Магілёў)

РАМАНС М. БАГДАНОВІЧА Ё ДВУХ ПЕРАКЛАДАХ НА БАЛГАРСКУЮ МОВУ

«Раманс» («Зорка Венера ўзышла над зямлёю...») Максіма Багдановіча, адзін з самых лірычных твораў беларускай літаратуры, перакладаўся на розныя мовы: англійскую, нямецкую, польскую. Увагу замежных літаратараў ён прыцягваў сваёй мастацкай дасканаласцю і тым, што стаў сімвалам узнёслага каханьня, пазытыўным гімнам беларускай нацыянальнай духоўнасці.

У Балгарыі верш стаў вядомы дзякуючы дзейнасці Хрыста Папова і Найдана Вылчава. Пераклад Х. Папова ўпершыню з'явіўся ў складзе невялікага зборніка твораў М. Багдановіча «Златні струні» (1984), а Н. Вылчава – у балгарскай газеце «Літаратурен форум» за 1992 г. (пазней ён увайшоў у яго кнігу перакладаў з беларускай мовы «Беларуската моя тетрадка»). Балгарскаму чытачу даецца магчымасць выбраць той варыянт верша, які больш спадабаецца. Нас жа цікавіць пытанне: які пераклад бліжэй да арыгіналу, наколькі адпавядае аўтарскай задумцы, ідэйна-эмацыянальнаму зместу, як захавалася мастацкая асаблівасць твора, лексічны каларыт, стыльова-інтанацыйныя асаблівасці, розныя адценні арыгіналу (напрыклад, у пазіі гэта фанетычныя і эўфанічныя паралелі), сінтаксічная дынаміка і інш.

Перастварэнне мастацкага твора – гэта заўсёды складаны працэс. Перакладчык павінны мець не толькі выдатныя здольнасці інтэрпрэтатара іншанацыянальнай літаратуры, але і пранікаць у самую сутнасць яе, спасцігаць мастацкія вартасці твора. Калі творчасць якога-небудзь паэта западае ў душу перастваральніка, адпавядае яго ўласным думкам, тады, як заўважае Х. Папоў, «праца перакладчыка становіцца прыёмнай і прыносіць глыбокае задавальненне». Менавіта гэтыя суб'ектыўныя фактары дазваляюць узнікаць і існаваць у адным літаратурным асяроддзі розным варыянтам пэўнага твора. Не выключэнне – «Раманс» М. Багдановіча ў Балгарыі.

Кожны з варыянтаў гучыць па-свойму, мае адметныя рысы. Перакладчыкі карысталіся ўласнымі поглядамі, каб узнавіць твор на роднай мове. Яны імкнуліся не проста адлюстравачь твор па-балгарску, але і паказаць свае адносіны да яго, сваё разуменне ідэйнага сэнсу.

Пераклад твора падпарадкоўваецца пэўным законам. Адзін з іх патрабуе перадачы сэнсавай дакладнасці арыгінала, так званай аўтарскай канцэпцыі твора, што выяўляецца ў сэнсавых адзінках.

Згадаем першыя чатыры радка раманса Багдановіча:

/1/ Зорка /2/ Венера /3/ ўзышла над /4/ зямлёю
 /5/ Светлыя /6/ згадкі з /7/ сабой /8/ прывяла...
 /9/ Помніш, /10/ калі /11/ я /12/ спаткаўся з /13/ табою,
 /14/ Зорка /15/ Венера /16/ ўзышла.

Па-балгарску яны гучаць так:

Кротко /1/ Венера /2/ изгря над /3/ землята
 в /4/ спомени /5/ светли душата замря
 /6/ Помнишь ли – /7/ срещнах се /8/ с теб – и в тъмата
 кротко /9/ Венера /10/ изгря.
 (пераклад Х. Папова)

Светна /1/ Венера над нас безутешна.

тръгнах към старите /2/ спомени аз...
 /3/ Помниш ли, че и /4/ когато /5/ те /6/ срещнах
 светна /7/ Венера над нас?
 (пераклад Н. Вылчава)

Як бачым, Х. Папоў захаваў больш сэнсавых адзінак, чым Н. Вылчаў. Усяго па творы металам падліку намі вызначана, што з 90 сэнсавых адзінак арыгінала ў Х. Папова адлюстравана 40, у Н. Вылчава – 26. Выходзіць, перакладчыкі не зусім «дакладна» перадалі сэнс «Раманса». Але тут слухна прыгадаць, што ў свой час яшчэ сам М. Багдановіч адмаўляў прынцып дакладнасці. Гэта засведчана ў яго рэцэнзіі на рускі пераклад зборніка вершаў Т. Гацье «Эмалі і камеі», зроблены М. Гумілёвым. Беларускі паэт арыентаваўся на перадачу не літаральнага зместу верша, а яго «духу». Такого ж прынцыпу прытрымліваліся і балгарскія перакладчыкі. Колькасць захаваных сэнсавых адзінак арыгіналу не выконвае важную ролю настолькі, каб можна было б неяк зняважыць пераклады. Галоўнае заключаецца ў тым, каб і ўзноўленія і замененыя сэнсавыя адзінкі выяўлялі думку аўтара і эмацыянальны фон твора.

У перакладзе Х. Папова першай страфы твора М. Багдановіча з шаснаццаці сэнсавых адзінак перададзена дзесяць. Замест прапушчаных ужываюцца новыя: кротко, душата замря, в тъмата. Ці апраўдваець-

ца іх выкарыстанне? У Х. Папова замест намінаўнай адзінкі «зорка» даецца прыслоўная «кратко» (лагодна). Можна было б і на балгарскую мову перакласці, як у арыгінале, «звезда Венера», тады не страцілася б сэнсавая адзінка. Але Х. Папоў імкнецца перадаць эмацыянальны сэнс твора, знайсці раўназначнае слова вобразу-сімвалу, якім з'яўляецца «зорка Венера» ў творы М. Багдановіча, сімвалу шчырага і ўзнёслага кахання, які зрабіўся чыста беларускім. Лагодны – мае на ўвазе і сарамлівы, і чысты, і светлы. Гэтыя эпітэты могуць характарызаваць каханне, а значыць і яго сімвал – зорку Венеру. Таму, на думку перакладчыка, Венера ў Максіма Багдановіча можа ўзыйсці толькі «кратко» (лагодна). Тым больш перакладчык успрыняў гэтае слова не толькі як асобную адзінку, але і ва ўзаемадзеянні з іншымі сэнсавымі адцэнямі мовы: «светлі», «душата замря», «тёмата». Прыведзены рад слоў апраўдвае ўжыванне і змену важнай адзінкі арыгіналу «з сабой прывяла» на «душата замря» (душа замірае). Менавіта ад светлых успамінаў замірае душа паэта, а іх наведў у цемры лагодны, нясмелы ўсход зоркі Венеры.

Н. Вылчаў у сваім варыянце выкарыстоўвае іншыя мастацкія сродкі. Вобраз Венеры паўстае перад чытачом светлым («светна») і няўцешным («безутешно»), ён абуджае *старыя* ўспаміны. Ужо з першых радкоў адчуваецца прысутнасць асобы перакладчыка, уласцівых яму асацыяцый, выкліканых вобразам Венеры. Таму ў творы ўнікае зусім далёкая ад арыгіналу сэнсавая адзінка «безутешно». Здаецца, што аўтар перакладу ставіў задачу не толькі ўзнавіць ідэйны змест твора: нуду лірычнага героя па каханай у далёкім краі, дзе адзіным ланцужком паміж улюбёнымі з'яўлялася толькі маленькая зорка Венера. Н. Вылчаў выказаў уласныя перажыванні і напоўніў твор суб'ектыўнымі эмацыянальнымі рэмінісцэнцыямі.

Сэнс твора беларускага паэта Н. Вылчаў раскрывае ў свеце свайго разумення. Калі М. Багдановіч свядома не ўжываў канкрэтных падрабязнасцей, бо стараўся адлюстравць ідэальныя, ачышчаныя ад усяго зямнога, узнёслыя пачуцці, то балгарскі перакладчык імкнецца ўдакладніць сэнс раманса, неяк выявіць скрыты падтэкст. Так, закаханых падзяляе «светът безразличен» (свет абьякавы), лірычны герой нудзіцца ў «чуждата степ» (замест «далёкага краю»), выраз «утре далече от теб ще съм вече» (заўтра далёка ад цябе буду яшчэ больш) адлюстроўвае дынамічнасць у развіцці сюжэта, стварае ілюзію падарожжа, між тым як у М. Багдановіча выраз «буду ў далёкім краю я нудзіцца» гучыць больш статычна.

Асаблівы настрой рамансу надае і такая новая сэнсавая адзінка, як «звезден адрес» у радку «търся аз нейния “звезден адрес”» (у арыгінале «...углядаца // Ÿ неба начное і зорку шукаў»). На наш погляд, перакладчык занадта персаніфікуе вобраз зоркі і рамантычная ўзнёсласць верша адсоўваецца на другі план. Зорка, якая сімвалізуе каханне, не можа мець адраса. Яна гарыць не столькі на небасхіле, колькі ў сэрцы лірычнага героя. І ўглядаецца ён у начное неба не ў пошуках менавіта зоркі, а хутчэй, каб уявіць у памяці вобраз каханай. У Х. Папова мы знаходзім такі пераклад гэтага радка: «диря далечният неин светлик». «Шукаю далёкі яе свет» – радок па сваім гучанні і эмацыянальнай насычанасці амаль што адпавядае арыгіналу: ніякай канкрэтнасці, толькі лірычны герой і зорка, што ўздымае ў душы ўспаміны аб каханай.

Больш яскрава розныя пазіцыі да перастварэння раманса бачна па радку «Пѣўна, ўжо доля такая у нас». Абодва перакладчыкі слова «доля» па-балгарску падалі як «жребий» (жэрабя), хаця ёсць адпаведныя балгарскія словы «сѣдба», «участ». У М. Багдановіча адчуваецца нейкая фатальнасць лёсу, адлюстроўваецца пасіўнасць лірычнага героя да жыцця. Слова «жэрабя», якое і дапускае ўплыў непадуласных чалавеку сіл, азначае усё ж такі нейкі выбар свайго лёсу самім чалавекам. Так праяўляецца актыўнасць з боку таго, хто выбірае. Каб наблізіць сэнс перакладу да арыгіналу і выявіць няпэўнасць лёсу, Х. Папоў выкарыстоўвае прэдыкатыўную форму: «жребий е друг» (жэрабя іншы). «Іншы» – значыць невядомы, нявызначаны. У перакладзе гучыць тая ж няпэўнасць, што і ў вершы Багдановіча. Н. Вылчаў, верны свайму бачанню твора беларускага паэта, наадварот не імкнецца перадаць няпэўнасць, а яшчэ больш удакладняе: «жребий на пътник без път». Гераю выпала жэрабя падарожніка, пакутніка, які не ведае куды ісці. Тут перакладчык узмацніў сацыяльны матыў твора: лірычны герой па невядомых прычынах асуджаны на заўсёдня вандраванні.

У перакладах верша М. Багдановіча можна сустрэць не толькі розначытанні, але і наадварот – амаль поўнае супадзенне. Даслоўна перадаецца сэнс радка «Мощна кахаў я цябе, дарагая». У Х. Папова ён гучыць, як «Толкова много обичам те, мила», у Н. Вылчавы з невялікімі зменамі (зварот перакладчык паставіў у пачатак радка): «Мила, аз толкова теб те обичам». Невялікую розніцу можна ўбачыць у сінтаксічнай пабудове выразу: у першым варыянце ўжываецца пэўна-асабовы сказ, у другім – асоба вызначаецца займеннікам «аз» (я). (Заўважым, што гэтая розніца паміж перакладамі захоўваецца па ўсім вершы).

У апошнім радку раманса «Каб хоць на міг уваскрэсла каханне» ўяўляецца ўся моц кахання лірычнага героя, акрэсліваецца ідэя неўміручасці пачуцця. Перакладчыкі пранікліся эмацыянальнай узнёсласцю верша і перадалі па-балгарску апошнія яго словы без зменаў, тым самым аддаючы перавагу таленту беларускага паэта, які з геніяльнай інтуіцыяй звязаў вобраз далёкай і недасяжнай зоркі з лёсам чалавека.

«Раманс» М. Багдановіча выклікае шмат пачуццяў, асацыяцый, рэмінісцэнцый. Перакладчыкі пасвойму адчулі мастацкую ўніверсальнасць і ўзнёслую сімвалічнасць твора. Х. Папоў пайшоў услед за М. Багдановічам, малюючы гаму пачуццяў у вершы, захоўваючы ўзвышанасць вобразаў. Ён убачыў і

ўвасобіў асаблівую чуллінасць паэзіі М. Багдановіча, дасканаласць форм. Н. Вылчаў зрабіў акцэнт на ідэйна-эмацыянальным змесце лірыкі беларускага паэта, таму мы знаходзім шмат лексічных недакладнасцяў. У перакладах Н. Вылчавы сродкі выяўлення і вобразная сістэма падвяргаецца пэўным зменам, але ж захоўваецца арыгінальная аўтарская ідэя. А калі мець на ўвазе, што мастацкі пераклад – гэта не толькі «пераклад» твора з адной мовы ў іншую, але і «перавод» яго з адной нацыянальнай культуры ў іншую, то бачанне свету інтэрпрэтатара верша тут іграе асаблівую ролю, пры якой уся сістэма выяўленчых сродкаў арыгіналу падаецца праз адэкватныя выразы мовы перакладчыка і яго талент пранікаць у сутнасць іншанацыянальнай літаратуры.

ЛІТАРАТУРА

1. Багдановіч, М. Златны струны / М. Багдановіч; прэвод от Христо Попов. – София, 1984.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М. Багдановіч. – Т. 1: Вершы, паэмы, пераклады, наследванні, чарнавыя накіды. – Мн., 1992.
3. Вылчев, Н. Беларуската моя тетрадка. Избрани преводи / Н. Вылчев. – Мн., 2000.